

HOEVEEL RUIMTE LAAT HET POLITIEKE LIBERALISME VOOR SUBSTANTIEEL DEBAT?

Over het samenlevingsmodel van Patrick Loobuyck

Het jongste boek van Patrick Loobuyck, *Samenleven met gezond verstand* (2017), is een eerlijke, gedreven poging om het heilloze wij-zijdenken in de hedendaagse westerse multiculturele en multireligieuze maatschappij te doorbreken. Die zoektocht naar de beste manier om in wederzijds respect samen te leven vertrekt vanuit het filosofische raamwerk van het politieke liberalisme (met John Stuart Mill, John Rawls en Will Kymlicka als inspiratiebronnen). Tegen die achtergrond wil Loobuyck allereerst de – vaak veronachtzaamde – verwarring wegnemen over het begrip neutraliteit, waarbij neutraliteit van de staat en neutraliteit van de burger worden gelijkgesteld. Hij beklemtoont dat de neutraliteit van de staat juist de vrijheid van elke burger garandeert om zijn of haar mening naar voren te schuiven.

Dat de staat neutraal moet zijn, betekent echter niet dat er geen principiële normen mogen zijn waaraan iedereen zich dient te houden. Om die normen te bepalen, hanteert Loobuyck het beroemde gedachte-experiment van Rawls: achter een “sluier van onwetendheid” (niemand weet vanuit welke achtergrond of met welke talenten zij of hij straks aan de samenleving zal deelnemen) beslissen mensen op basis van welke principes ze willen samenleven. Zo zullen ze unaniem besluiten tot een samenleving “die een zo groot mogelijk pakket grondrechten voor iedereen garandeert”. Deze “overlappende consensus” is gebaseerd op redelijkheid, wederkerigheid en het schadebeginsel van Mill: de opvatting dat iemands vrijheid alleen beperkt mag worden voor zover dat nodig is om te verhinderen dat hij anderen schaadt. Vervolgens dient de consensus constitutioneel te worden verankerd en dus buiten de normale democratische besluitvorming te worden gehouden.

Een consensus over principiële normen is echter onvoldoende. Hij moet worden aangevuld met een daadwerkelijk gevoel van maatschappelijke cohesie en solidariteit, het bindmiddel van wederzijds vertrouwen tussen autochtone en allochtone, religieuze en niet-religieuze burgers. Opdat samenleven meer wordt dan een louter pragmatische *modus vivendi*, doet Loobuyck concrete voorstellen tot inclusie en samenlevingsop-

Wat is gezond verstand? Het blijkt vooral moeilijk af te bakenen als het gaat over het statuut van religie in de seculiere samenleving

bouw, stevast binnen het raamwerk van het politieke liberalisme (zoals liberaal nationalisme; het door Habermas geïnspireerde grondwetpatriottisme; interculturele scholen; LEF, een algemeen vormend schoolvak over levensbeschouwing, ethiek, burgerschap en filosofie; ...). De bron van sociale cohesie is redelijkheid in wederkerigheid of, zoals hij het omschrijft, “gezond verstand”. Het klinkt allemaal aanlokkelijk en perfect plausibel.

Maar wat is redelijkheid, gezond verstand eigenlijk? De afbakening ervan blijkt vooral moeilijk als je ze toepast op het heikelste onderwerp, het statuut van religie in de huidige seculiere samenleving. In dat verband vervult het derde hoofdstuk ‘Samenleven met overtuiging’ een scharnierfunctie. Voortbouwend op recente teksten van Jürgen Habermas over “redelijke religie”, stelt Loobuyck hardop de vraag wanneer godsdienst onredelijk wordt. Het antwoord is even duidelijk als eigentijds. “Redelijke” christenen dienen afstand te nemen van “theologische speculaties over Jezus als de zoon van God en [...] de verrijzenis, [...] maar ze kunnen wel nog steeds betekenis, hoop, liefde, troost en inspiratie vinden in de figuur van Jezus, zijn levensverhaal, parabels en volgelingen”. Kortom, je mag gelovig blijven op voorwaarde dat je niet langer gelooft in een transcendente werkelijkheid. Of dat de uitkomst van redelijk denken is, valt te betwijfelen; in elk geval is het typisch voor wat de Canadese filosoof Charles Taylor het hedendaagse dogmatische geloof in het *immanent frame* noemt: christenen mogen christen zijn, als ze zich aanpassen aan het dominante paradigma van de secularisering. In dezelfde lijn ligt Loobuycks voorstelling dat de islam in enkele generaties zal seculariseren: vanuit de aanname van het immanent frame is dat een selffulfilling prophecy.

In het doorgaans genuanceerde betoog krijg je hier een geruisloze overgang van een ruime opvatting van secularisering – het naast elkaar bestaan van alle levensbeschouwingen – naar een enge – het verdwijnen van religie. Die fixatie op religie gaat soms hand in hand met een inperking van brede redelijkheid (verbonden met empathische wederkerigheid) tot wetenschappelijke rationaliteit. Ik illustreer die laatste overgang aan de hand van een voorbeeld. Loobuyck schrijft: “Als jongeren zich afkeren van abortus omdat het met trauma’s gepaard zou gaan, als jongeren denken dat je van homoseksualiteit en zelfbevreddiging doof wordt of dat vaccinaties autisme veroorzaken, dan moet de school wel degelijk tussenbeide komen.” In één zin worden twee frappante wetenschappelijke onjuistheden over causale verbanden (doofheid-homoseksualiteit, vaccinatie-autisme) op één lijn geplaatst met een psychologisch en ethisch probleem (abortus-psychisch trauma).

Moet de school je afleren om over de ethische consequenties van abortus na te denken? Trouwens, wat leert je de wetenschappelijke rationaliteit over ethisch aanvoelen? Wetenschappelijk kan een test aantonen dat de foetus lijdt aan het syndroom van Down. Dat is een feit. Pas daarna volgt de ethische beslissing. Was het niet de verlichtingsfilosoof Immanuel Kant die de waarde van wetenschappelijke rationaliteit betreffende feiten aantoonde en tegelijk de beperktheid ervan betreffende ideeën en waarden onderstreepte? Zowel metafysische als ethische vragen ontsnappen principieel aan de greep van de wetenschappelijke rationaliteit. De wetenschappelijke rationaliteit kan feitenmateriaal aanbrenge, maar de ethische afweging en waardering ervan behoren zelf niet tot die empirische en meetbare feitelijkheid.

Voor Loobuyck passen ethische beslissingen echter naadloos in het vandaag dominante paradigma van de volkomen subjectivering: zelfbeschikking in vrijheid is daartoe niet alleen de noodzakelijke maar ook de voldoende voorwaarde. Opnieuw een voorbeeld: “Overigens hebben tradities geen waarde op zich. Ze hebben slechts waarde voor zover geïnformeerde mensen er vrij voor kiezen.” Alles mag en kan, zolang je het

maar niet oplegt en de ander schaad (alsof het schadebeginsel een duidelijk afgebakend concept is). Natuurlijk is zelfbeschikking in vrijheid de noodzakelijke voorwaarde voor ethisch samenleven. Maar is zij ook de voldoende voorwaarde? Tekenend voor de aanpak in dit boek is dat, wanneer morele vragen in het geding zijn, steeds wordt ingezet op procedures, dunne identiteiten, nooit op substantiële, inhoudelijk gedeelde waarden en normen. Over zin en betekenis die we zouden kunnen ontvangen en die soms in gespannen verhouding staan tot onze subjectieve voorkeuren hoor je weinig of niets.

Dit boek is helder geschreven, nodigt uit tot levensbeschouwelijk debat met open vizier en kiest positie. Omwille van de doorgaans genuanceerde en altijd eerlijke aanpak wordt Loobuyck zowel in bepaalde katholieke als in vrijzinnige milieus gewantrouwd. Dat wantrouwen is onterecht. Zijn eerlijke pleidooi om het polariserende wij-zijdenken te doorbreken verdient alle krediet. Tegelijk is dit boek de weergave van een paradigmatisch geloof dat het huidige tijdsgewricht in Vlaanderen domineert. Het vertrekt vanuit een aantal vooronderstellingen die verder niet bevestigd worden en daardoor verabsoluteerd dreigen te worden. De taak van de filosoof is echter om telkens opnieuw – tegen de draad van de tijd – de verborgen betekenis van vooronderstellingen te expliciteren en ze zo te ondervragen. En dan bots je op een paradox in het hart van dit boek. De vraag rijst immers of deze procedurele, “dunne” aanpak, waarin respect voor ieders eigenheid nagenoeg uitsluitend in subjectieve, pragmatische, procedurele en nooit in morele, inhoudelijke termen wordt verdisconteerd, ooit kan leiden tot een daadwerkelijk inclusieve samenleving, die veel meer is dan een *modus vivendi*, waarvan Loobuyck zelf schrijft dat ze “onstabiel, onvoldoende en eigenlijk problematisch is”.

GUIDO VANHEESWIJCK

PATRICK LOOBUYCK, *Samenleven met gezond verstand*, Polis, Antwerpen, 2017, 252 p.